

„Ismeretlen ismerősök”

Bevezető egy mozdulatművészeti számhoz

A magyar mozdulatművészet mintegy százéves történetének néhány – művészettörténeti szempontból releváns – szeletét villantja fel folyóiratunk jelen száma. De mi a mozdulatművészet? És miért fontos, akár mint műfaj, akár a képzőművészettel való relációjában?

Ha csak a kutatás gyakorlati szempontjait nézzük, nap mint nap fordulnak hozzánk képzőművészettel, iparművészettel, építészettel foglalkozó kollégák egy-egy mozdulatművész életpályájának ismeretét igénylő kérdésekkel, amelyek megválaszolása datálási, meghatározási munkájukat viszi előre. A mozdulatművészet Európában és Amerikában egyaránt jelen volt az értelmiségi, művészeti gondolkodók szellemi horizontján a 19. század közepe óta, és bár a hosszú 19. század szellemiségéből nőtt ki, a 20. században kezdett virágozni. Azon társadalmi jelenségek közé tartozott, amelyek a test és a szellem egységéből indultak ki, a társadalom megreformálását elsősorban az egyéni, s nem a politikán keresztül kívánták elérni. Így többszörösen illik rá a „mouvement” szó: szellemi mozgalom, amely a mozgáson alapul. A korszakban a mozdulatművészet egyszerre az egészségügy (egészségmegőrzés és korrekció) és a művészet (táncművészet) része. Magyarországi népszerűsége vetekedett a mai fitnessklubokéval, a fővárosban és a vidéki nagyvárosokban a magyar társadalmi élet megkerülhetetlen, szerves részét alkotta. Ugyanakkor egy intellektuális (tánc) műfajról van szó, így a korabeli hazai művészeti és szellemi élet szinte minden jelentős alakjának életművében tetten érhető hatása, a képző- és fotóművészek pedig esetenként maguk is közreműködtek ilyen jellegű előadásokban. Kassowitz Félix és Kádár Béla díszlettervezőként, Angelo és Bortnyik Sándor fotósként és díszlettervezőként, Máté Olga és André Kertész fotóművészként volt jelen a mozdulatművészeti előadásoknál. Sajnálatos módon a történelem viharaiiban nemcsak az alkotók pályája tört derékba, hanem a műfaj jelentősége, sőt maga a műfaj is jóformán feledésbe merült: a magyar művészet és történelem vakfoltjára esett. A magyar mozdulatművészet kutatása, beemelése társtudományai közé az 1970-es években indult el, a *Táncművészeti Dokumentumok* című időszaki kiadványban, ahol egykori mozdulatművészekkel készült interjúk és mozdulatművészeti témájú írások másodkiadásai jelentek meg. Később Dienes Gedeon, Fuchs Livia, Lenkei Júlia, Kővágó Sarolta és Merényi Zsuzsa foglalkozott behatóan a témával. Az utóbbi években a mozdulatművészet iránt ismét felélénkült az érdeklődés. A Magyar Táncművészeti Főiskolának *A magyar színpadi táncművészet történetének forrásai* című kutatásán belül ugyancsak zajlanak mozdulatművészetet érintő alapkutatások és hagyatékkfeldolgozások. A Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézete az 1970-es évek óta foglalkozik mozdulatművészettel. Intézetünk munkatársa, Szabó Júlia az elsők között kutatta a témát, és több, mozdulatművészettel kapcsolatos hagyatékkal is gazdagította az Intézet adattárát. A 2000-es években Beke László érdeklődése fordult a mozdulatművészet felé, irányításával és kezdeményezésére a mozdulatművészeti kutatások ismét fellendültek az intézetben. E kutatások legfontosabb eredményei a 2012-ben az Iparművészeti Múzeumban megrendezett *Mozdulat – A magyar mozdulatművészet története és kapcsolatai 1902 és 1950 között* című kiállítás és szimpózium, illetve 2013-ban a Musée d’Orsay *Allegro Barbaro. Béla Bartók et la modernité hongroise* című tárlat szatellit kiállításaként a Párizsi Magyar Intézetben – vintage

fotográfiákkal, sok képzőművészeti anyaggal és egy külön Bartóknak szentelt résszel – megrendezett, *Mouvement, rythme, danse. Les débuts de la danse moderne en Hongrie (1902–1950)* című kiállítás. A kiállítások és az azokat kísérő rendezvények anyagából több kötet is megjelent: az Iparművészeti Múzeumban rendezett szimpózium előadásai *Mozdulat – magyar mozdulatművészet a korabeli társadalom és művészet tükrében* címmel kerültek kiadásra (2012), a párizsi kiállításról pedig *Mouvement, rythme, danse* címmel 200 oldalas francia nyelvű katalógust jelentettünk meg. (Külön köszönet érte dr. Baán Lászlónak, Barki Gergelynek és Fákó Árpádnak.) A francia katalógus szövegeit magyarul az *Enigma* 76. száma közölte.

Az elmúlt években fellendülő mozdulatművészet-történeti kutatás ráadásaként az *Ars Hungaricának* a magyar mozdulatművészetet különböző szempontok szerint tematizáló jelen számában az eddigi kiadványoktól eltérő feladatra, mélyfúrásokra vállalkoztunk: szemelvényeket közlünk Kövesházi Kalmár Elza kevésbé ismert táncelméleti írásaiból; bemutatjuk Stricker Évát, a női formatervezés úttörőjét mint mozdulatművészt; megemlékezünk Kármán Juditról, aki a mozdulatművészet harmadik generációjának tagjaként kényszerű pályamódosítás után a gyógytorna berkeiben találta meg helyét, de a rendszerváltást követően tagja volt annak a kicsiny csoportnak, amely a két világháború közötti mozdulatművészet hagyományait kívánta feléleszteni. A egyes kiemelkedő személyiségek életművének árnyalásán túl folyóiratszámunk törzsanyaga az 1910-es évek magyar mozdulatművészetét kívánja kontextualizálni mind képzőművészeti, mind nemzetközi összefüggéseinek tekintetében. Gellér Katalin tanulmánya a gödöllői művésztelep alkotóinak mozdulatművészeti kapcsolódási pontjait térképezi fel, amelyben jelentős hangsúly kerül a korszakban egyre elevebb antikizáló jelenségekre a szecesszió olyan mestereinek munkáiban, mint Körösfői-Kriesch Aladár, Moiret Ödön és Undi Mariska. Az 1910-es évek klasszicizáló tendenciái nemzetközi vonatkozásainak bemutatására, továbbá a magyar mozdulatművészet és képzőművészet kapcsolatainak átfogó vizsgálatára vállalkozott Vincze Gabriella tanulmányában. A két világháború közötti magyar és olasz táncművészet kapcsolatának témájában közöl adalékokat Balázs Katalin, főként Elena Vedres és Rosalia Chladek vonatkozásában. A magyar táncfotó történetének eleddig ismeretlen fejezetét pedig Parti Szilvia tárja fel Lengyel Lajos fotográfus Nagy Etel táncosnőről készített fotóinak kapcsán.

Meglátásunk szerint a jövő kétségkívül a jelen kötet útja: összegyűjtve a magán- és közgyűjteményekben található forrásanyagokat, különféle kutatócsoportok összehangolt munkájával kell feltérképezni a műfajt. Hiszen miközben Szentpál Olga, Madzsar Alice vagy Dienes Valéria neve ismerősen csenghet, több, képzőművészeti kapcsolatokkal is rendelkező mesteré (Kármán Erzsébeté, Ékes Kláráé) már kevésbé. Kutatócsoportunk ezen belül a legfontosabb feladatnak a Kövesháziak (Kövesházi Kalmár Elza és Kövesházi Ágnes) német nyelvű levelezésének sajtó alá rendezését látja.

Itt mondunk köszönetet a mozdulatművészeti kutatást támogató MTA Tánctudományi Bizottságának, az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karának, az Orkesztika Alapítvány – MOHA – Mozdulatművészek Háza – Mozdulatművészeti Gyűjteménynek, az *Art Magazinnak* és Topor Tündének, az Országos Színház-történeti Múzeum és Intézetnek, a Szépművészeti Múzeum–Magyar Nemzeti Galériának. Együttműködésükért köszönetünket fejezzük ki Kiss Ferencnek, Lőrinc Katalinnak, Lengyel Jánosnak, Jós Fruzsínának, Kovács Évának, Devecseri Veronikának, Brandeis Elzának, Földesi Ferencnek (OSZK), Baki Péternek (MFM), Bolvári-Takács Gábornak (MTF) és Halász Tamásnak (OSZMI). Meg kell említenünk azokat a munkatársakat is, akikkel éveken keresztül állhatatosan együtt végeztük és végezzük a kutatást: Barki Gergelyt, Beke Lászlót, Fenyves Márkot, Lenkei Júliát, Jákfalvi Magdolnát, Repiszky Tamást, Detre Katalint, Faludy Juditot, Markója Csillát, Szikra Renátát, Boreczky Ágneszt, Tészabó Júliát, Fügedi Jánost és Németh Andrást.